Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра джерелознавства та спеціальних
історичних дисциплін

ДРАГОМАНІВСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць молодих істориків

2025,
Випуск 10(14)

УДК 94(477)(066)
Д72

Рекомендовано до друку Вченою Радою історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 8 від 20 березня 2025 р.)

Редакційна колегія:
Вєтров І. Г. – кандидат історичних наук, професор;
Даниленко С. В. – кандидат історичних наук, доцент;
Журба М. А. – доктор історичних наук, професор;
Мелещенко Т. В., кандидат історичних наук, професор;
Перепелюк О. М. – доктор філософії (історія та археологія), доцент;
Потильчак О. В. – доктор історичних наук, (відповідальний редактор і упорядник);
Руденко Н. В. – кандидат історичних наук, доцент;
Подобєд О. А.– доктор історичних наук, доцент.

Рецензенти:
О. П. Реєнт – доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України;
О. О. Салата – доктор історичних наук професорка;

Д72 Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків / відп. ред. і упор. О. В. Потильчак: кафедра джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін; історичний ф-т; УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ: Видавництво УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 10(14). 374 с. Електронне видання.

У збірнику публікуються матеріали пленарного та секційних засідань XIV Всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків «Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс», що відбулася в УДУ імені Михайла Драгоманова 21 березня 2025 р.

У доповідях та повідомленнях учасників конференції висвітлюються як порівняно вивчені так і малодосліджені проблеми вітчизняної та світової історії, порушуються актуальні й контраверсійні питання, що стали предметом наукової та суспільної дискусії в Україні. Матеріали збірника мають на меті популяризацію наукових історичних досліджень, розширення їх джерельної бази, проблематики, поглиблення аналізу історичних явищ і процесів, олюднення історії.

УДК 94(477)(066)

© Драгоманівські історичні студії, 2025
© Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2025

Частина І

ПЛЕНАРНА ПАНЕЛЬ

УДК 94:161.201.3]:355.01-
025.26(477)«2014/2022»

Михайло ЖУРБА
завідувач кафедри всесвітньої історії та археології історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук, професор, м. Київ

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S HYBRID WAR AGAINST UKRAINE

Анотація. У виступі розглядається феномен української національної ідентичності у контексті гібридної війни, яку здійснює Російська Федерація проти українського народу та його держави, робиться акцент на когнітивному вимірі гібридної війни, який охоплює культуру, ідеологію, мистецтво, релігію і увінчується семантичним сегментом – боротьбою за право давати подіям і явищам потрібні визначення. Підкреслюється, що мета цієї тотальної когнітивної війни полягає у тому щоб людина на свідомому та неусвідомленому рівні почала форматувати та інтерпретувати отриману інформацію у потрібному сенсі.

Ключові слова: *українська ідентичність, гібридна війна, історична міфологія, історична пам'ять.*

Abstract. The publication examines the phenomenon of Ukrainian national identity in the context of the hybrid war waged by the Russian Federation against the Ukrainian people and its state, focusing on the cognitive dimension of hybrid war, which encompasses culture, ideology, art, religion and culminates in a semantic segment – the struggle for the right to give events and phenomena the necessary definitions. It is emphasized that the goal of this total cognitive war is for a person, at a conscious and unconscious level, to begin to format and interpret the information received in the right sense.

Keywords: *Ukrainian identity, hybrid war, historical mythology, historical memory.*

Постановка проблеми. Актуальність озвученої проблеми полягає в необхідності розвінчання ідеологічних стереотипів та фальсифікованих аргументів щодо української ідентичності в антитезі реальної історичної спадщини Московії.

Мета дослідження полягає у розкритті механізмів гібридної війни щодо фальсифікації української національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Гібридна війна яку здійснює Росія проти України є поєднанням мілітарних та інформаційних засобів, кожен з яких використовується як зброя [3]. При цьому наступ на національну ідентичність українців є головним проявом російської гібридної агресії, який перетворився на тренд сучасного політичного дискурсу РФ і має різні рівні репрезентації. У наукових, політичних і громадських колах Росії системно обговорюються ідеї штучності української мови, відсутності української історії та фіктивності української нації. Найбільш радикальною формою несприйняття української ідентичності є заперечення онтологічного статусу українства. Останнє постає або як політичний проєкт нав'язаний південно-західній частині російського народу зовнішніми силами (поляками, австрійцями, німцями), або як вироджений під дією ворожих впливів різновид цього народу [2].

Тим більше росіяни проголосили себе титульною православною нацією, не маючи для цього жодних історичних та етнічних підстав. Вони вибудовували ланцюг своїх історичних подій вигляді параду доблесних діянь і перемог. Світу нав'язуються образи величних шляхетних героїв носіїв справедливості і честі. У цьому ключі відбувається інформаційно-психологічна обробка власного населення, що дає ресурс зомбованих істот яких пускають на гарматне м'ясо. Наступний вимір – це маніпуляція свідомістю певного сегменту російськомовного населення України, людей із подвійною російсько-українською етнокультурною ідентичністю, які вважають себе частиною російського суперетносу. І нарешті це поширення історичних містифікацій в інформаційному полі зарубіжного світу. Усе це трансформувалося у складову масової культури. На означеному псевдонауковому субстраті розвинулася імперська публіцистика, кінематограф, які вбивають у свідомість ідею тяглості історичних заслуг росіян перед світовою цивілізацією і обґрунтовують монопольне право Росії на історичну долю інших народів.

Реальні факти засвідчують протилежне: від початку свого створення Московія перетворилася на арену військових злочинів, беззаконня і тотального бандитизму. Удосконалювалися знаряддя вбивства, зростав масштаб злодіянь, але хижацька суть фігурантів цих моторошних подій залишалася незмінною упродовж століть. Сформувалася особлива порода людей страшних у своїй вседозволеності, невігластві і люті, а їх очільники у прямому сенсі були схиблені на зраді, дикому розбої і вбивствах. Для того щоб поглянути на ці кола земного пекла необов'язково занурюватися у інформаційний андеграунд, який міститься у таємних архівосховищах і спецфондах, а просто перегорнути сторінки цілком легальної

«Історії держави Російської» у 12 томах, написаної офіційним історіографом царя Олександра І, нащадком давнього ординського роду Кара-Мурзи (чорного князя) Миколою Карамзіним.

Реальна історії Великоросії – це сталкерський проект і шокуюче відкриття для споживачів традиційної історії Росії. Вона включає у себе розповідь про етнічний субстрат «слов'янського російського народу» у вигляді фінських племен – мері, мордви, мокши, ерзі, весі, більшість з яких навіть у IX ст. знаходилися на стадії пізнього кам'яного віку. Про варварську династію суздальських вождів, яку започаткував сумновідомий Андрій, прозваний через якесь зле непорозуміння Боголюбським – руйнівник християнських святинь під час погрому Києва у 1169 році. Про родину колаборантів «великого» володимиро-суздальського князя Юрія Всеволодовича, військова дружина якого взяла участь у поході монголів, що розпочався із розорення Києва у 1240 р. Про справжніх володарів «північно-східної русі», а насправді північного улусу держави чингизідів – братів Бату-хана – Чилаукуна, Беркечара, Беклемиша. Про невпинну експансію деспотичної Московії і Російської імперії із супутнім винищенням як власного населення, так і народів інших країн.

Попри усе, російські історичні міфи і досі побутують у літературі і міцно карбувалися у масову свідомість. Навіть західні фахові славісти не говорячи про публіцистів, політичних діячів сповідають компромісні концепції спільного минулого Московії і Київської Русі, шляхи яких нібито розійшлися після ординського завоювання у XIII столітті. Фактично зберігається ситуація, яку у свій час влучно визначив Лисяк-Рудницький: «Погляди та інтерпретації, які традиційно захищає російська наука стали загальнопоширеними і їм довіряють, не перевіряючи джерел. Концепції, які відходять від ортодоксії, не розглядаються у сенсі їх наукової обґрунтованості і автоматично виключаються із розгляду як тенденційні і націоналістичні».

Росія інвестує мільярди доларів у популяризацію свого погляду на історію, фінансуючи славістичні аналітичні центри, євразійські студії, згідно яких Україну включають у сферу впливу РФ. Окремі західні університети вкладають в голови студентів ідеї історичної місії та величі російської гуманістичної культури. За статистикою 80% курсів із слов'янської літератури є насправді курсами з російської літератури, а 70% курсів так званої слов'янської історії підмінені розділами з минулого Росії, де незмінним залишається домінування московської версії історії.

За висновками незалежних експертів дослідження історії Росії на Заході продовжують відтворювати світогляд держави-агресорки, яка ніколи критично не осмислювала власної минувщини і, взагалі, не веде дискусію про свою імперську и природу. Показовим фактом є вихід колективної праці «Історія України» підготовленої співробітниками фонду досліджень проблем демократії та російського державного гуманітарного університету (РДГУ) та широкого розтиражованої за межами РФ. На сторінках монографії керівник авторського

колективу М. Григорьєв пояснює, що «під терміном Україна розуміється не держава, а території, які не тільки, або радше не стільки входили до складу Української держави, скільки до складу інших держав. За авторством директора Інституту російської історії Ю. Петрова у монографії вміщений наступний пасаж: «Спроба зобразити історію України поза Росією, більше того уявити міфічну Україну-Русь як антипод стародавньої Русі та Росії на жаль у нинішній Україні увійшли до шкільного курсу навчання та серйозно спотворили історичну пам'ять українців!» [1] Парадоксально, але на підтвердження своїх слів Петров посилається на негативну оцінку «заідеологізованих» українських підручників провідним «сучасним медієвістом, академіком П. Толочком». До речі, Петро Толочко – багаторічний очільник Інституту археології НАН України до 2017 року, а потім його почесний директор був послідовним захисником спільної історії України і Росії. У своїй монографії «України між Росією і Заходом: історико-публіцистичні нариси», видані у Санкт-Петербурзі та розкрученій на російських телеканалах, П. Толочко по суті озвучив сказане «колегою Петровим», заявивши, що пошук історичної ідентичності українців, починаючи з Давньої Русі – науково неспроможний і етично аморальний та «подібний до зречення свого минулого і спільної (із московитами – Авт.) історії. Як там у Тараса Шевченка: «Не так тії вороги, як добрії люди!».

Невігластво, як зауважив Сократ – це абсолютне зло. У сучасному політичному дискурсі усе більше утверджується думка, що ціною невігластва стала наймасштабніша війна після Другої Світової війни у Європі. І якби належні ресурси виділялися у попередні роки на дійсно східноєвропейські, а не російсько-центричні студії, це б могло зберегти тисячі життів і мільярди доларів інвестованих урядами західних держав на підтримку України.

Життя це те, що ми про нього думаємо, зауважив у свій час Марк Аврелій. Парадоксально, але за викривленим світоглядом і збоченої ментальності стоїть елементарне незнання історії, яке прямо вписується у формат суспільної деінтелектуалізації. Звідси, нагальним завданням є виправлення спотвореної картини світу у свідомості тих наших співгромадян, які знаходяться у полоні історичних міфів. Для цього необхідна державна цільова програма історичної освіти, системно реалізована на професійному рівні, через школу, заклади вищої освіти, засоби масової інформації. Це має бути справжній інформаційний спецназ професіоналів. Ніяка кухарка тут не допоможе. Обов'язковим є донесення через мас-медіа і до європейської, і до світової громадськості історичної правди про слов'янські народи і псевдослов'янський етнос. Зрозуміло, що донести цю правду історії до свідомості носіїв та адептів імперської міфології на теренах російської федерації – завдання надскладне. Тоталітарна система деформує масову свідомість. Щодо мешканців сучасної Росії, то вони тотально інфіковані бацилою шовінізму: одні з причин невігластва, інші – із великодержавних резонів або через елементарну відсутність моралі або через банальний страх, який за висловом Луція Аннея Сенеки найуспішніше робить людину рабом, будь-яка логіка та аргументи

тут безсилі. Це маса зомбованих істот, у яких логіка вчинку замінена на рефлекс зневаги, грабунку, вбивства, а війна є «станом душі». Україна обов'язково переможе у війні з Росією, оскільки окрім усього іншого існує обставина про яку добре сказала, народжена у Києві Голда Меїр: «У нас непереможна зброя, оскільки у нас немає іншого вибору. Ми хочемо жити, а наші сусіди хочуть, щоб ми померли і це залишає нам дуже мало можливостей для компромісу».

Висновки. Проте за висновками Національного інституту стратегічних досліджень в Україні, особливість гібридної війни полягає у тому що на відміну від традиційних воєн, коли за класичною схемою одна сторона декларує закінчення конфлікту, а інша визнає себе переможеною, остаточна військова перемога стає неможливою. Агресор, який репрезентує себе у ролі миротворця не передбачає жодного сценарію своєї поразки. Це в теорії. Ще складніше визначити реальні параметри перемоги і поразки за умов, коли термін і форми закінчення гібридного конфлікту – не визначені.

Гібридна війна – це одночасно війна за розум і душі людей. У випадку, коли перспектива цілковитої військової перемоги над ворогом є віддаленою, особливої ваги набуває когнітивний вимір гібридної війни, досягнення результатів, у якому потребує послідовного застосування дискурсивних засобів і створення на базі ефективних, насамперед, історичних студій стратегічного наративу у сенсі національних інтересів України.

Список використаних джерел та літератури

1. Громенко С. Обрана публіцистика: історія та політика: б. в., [2020-?]. 628 с.

2. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.

3. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. Політичні дослідження. 2024. № 2 (8). С. 73–93.